

Hướng dẫn giáo viên mầm non sử dụng phương pháp bản đồ tư duy vào hoạt động giáo dục trẻ mẫu giáo 5 - 6 tuổi

Nguyễn Thị Quý Hoa*

*ThS. Khoa Mầm non, Trường Cao đẳng Sư phạm Nghệ An

Received: 17/01/2023; Accepted: 19/01/2023; Published: 31/01/2023

Abstract: At the age of 5-6 years old, there is a qualitative change in thinking, which is the appearance of diagrammatic visual thinking, which is an intermediate form of thinking that changes from visual-image thinking to another type of thinking. intuitive new. New thinking, different in quality is logical thinking. Therefore, there needs to be a method suitable for the thinking of 5-6 year old preschoolers, which is the Mind map education method, also known as the mind map method. If we know how to take advantage of the mind map method in educational activities, we will maximize the effectiveness of the children's future learning.

Keywords: Kindergarten Teacher's Guide; Mind mapping method; Kindergarten children 5-6 years old

1. Đặt vấn đề

Nằm trong hệ thống giáo dục quốc dân, giáo dục mầm non (GDMN) là cấp học đầu tiên, là nơi đặt nền tảng cho sự hình thành nhân cách của trẻ sau này. Đặc biệt đối với trẻ mẫu giáo (MG) 5 - 6 tuổi, cần được phát triển đầy đủ về mọi mặt, chuẩn bị tâm thế sẵn sàng cho trẻ bước vào lớp 1.

Ở độ tuổi MG 5 - 6 tuổi, tư duy (TD) có bước biến đổi về chất, đó là sự xuất hiện kiểu TD trực quan sơ đồ, là dạng TD trung gian chuyển từ kiểu tư duy trực quan hình tượng (TDTQHT) lên một kiểu TD mới, khác về chất đó là TD logic. Đây là kiểu TD sẽ phát triển mạnh mẽ ở giai đoạn học sinh phổ thông. Vậy nên, để nắm bắt cơ hội, đón đầu cho những thay đổi về tâm lý, cần có một phương pháp (PP) phù hợp với TD của trẻ MG 5 - 6 tuổi, nó sẽ là bước đệm cần thiết cho trẻ khi lên học ở tiểu học.

Hiện nay, trên thế giới có rất nhiều nhà khoa học nghiên cứu về các PP giáo dục trẻ mầm non (MN). Mỗi PP có một lợi thế riêng, nó phù hợp với từng độ tuổi và thực tế giáo dục (GD) của từng quốc gia. Trong đó có một PP giáo dục thiên về GD dành cho trẻ độ tuổi từ cấp học Tiểu học trở lên mà có thể áp dụng vào công tác GD trẻ MG 5 - 6 tuổi mang lại hiệu quả, tác động mạnh mẽ vào "vùng phát triển gần" của trẻ đó là PP Mind map hay còn gọi là PP bản đồ tư duy (BĐTD).

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Cơ sở lý luận

PP Mind map là PP BĐTD, sử dụng từ ngữ, màu sắc, đường nét, hình ảnh tạo thành công cụ giúp trẻ tiếp thu, ghi nhớ và vận dụng thông tin, kiến thức

trong việc học cũng như trong cuộc sống. Sử dụng BĐTD sẽ giúp trẻ trải nghiệm, khám phá tích cực hơn, ghi nhớ được nhanh hơn và lâu hơn. Ngoài ra BĐTD còn giúp trẻ tìm kiếm ý tưởng và lập kế hoạch một cách dễ dàng cho các hoạt động học tập và vui chơi của trẻ.

Theo nghiên cứu của các nhà sinh học, bộ não con người chia thành bán cầu não trái và bán cầu não phải, mỗi bán cầu đảm nhận một chức năng riêng. Bán cầu não trái có chức năng ghi nhớ ngôn từ, con số, suy luận logic, xâu chuỗi sự việc, phân tích, liệt kê... Bán cầu não phải có chức năng nhận biết, ghi nhớ nhịp điệu, nhận thức, tưởng tượng, màu sắc, kích cỡ, phạm vi... PP BĐTD có thể giúp cho bộ não con người vận hành và hoạt động một cách có hiệu quả, phát huy được cả 2 bán cầu não.

Theo các nhà tâm lý học, TD của trẻ MG là TDTQHT nên việc sử dụng màu sắc, đường nét, hình ảnh để làm công cụ tổ chức hoạt động GD cho trẻ là một PP rất hiệu quả. Chính vì vậy, nếu chúng ta biết tận dụng cơ hội tích hợp PP BĐTD vào các hoạt động GD trẻ sẽ phát huy tối đa hiệu quả cho việc học tập sau này của trẻ.

2.2. Hướng dẫn giáo viên mầm non sử dụng phương pháp BĐTD vào hoạt động giáo dục trẻ MG 5 - 6 tuổi

Đối với GDMN, giáo viên (GV) đã được làm quen với PP BĐTD thông qua việc xây dựng mạng nội dung, mạng hoạt động, thông qua việc thiết kế môi trường nhóm, lớp. Cũng có một số hoạt động GV đã biết ứng dụng PP này, tuy nhiên chưa biết gọi tên PP mà mình đang sử dụng. Chính vì vậy, để giúp

GVMN vận dụng hiệu quả PP BĐTD trong quá trình GD trẻ, tác giả đề xuất một số biện pháp sau:

2.2.1. Giúp GV nắm được nguyên tắc thiết kế BĐTD dành cho trẻ MN

Như chúng ta đã biết, bộ công cụ BĐTD là giấy không đường kẻ, bút màu và bộ não của con người. Và để thiết kế BĐTD thì phải dùng chữ viết, các hình vẽ. Tuy nhiên vì trẻ MG 5 - 6 tuổi chưa biết đọc, biết viết, khả năng vẽ của trẻ cũng chưa thể thao tác nhanh, do đó việc hướng dẫn trẻ MN sử dụng BĐTD sẽ khó khăn hơn độ tuổi phổ thông. Do đó GV cần đơn giản hóa các hình ảnh khi thiết kế để việc vận dụng BĐTD được dễ dàng hơn.

Thứ nhất, GV cần lựa chọn chủ đề trung tâm. Chủ đề trung tâm là nội dung cần cho trẻ khám phá. Chủ đề trung tâm sẽ được đặt vào vị trí chính giữa, có thể sử dụng hình ảnh có sẵn hoặc tự vẽ. Hình ảnh này phải nổi bật, có thể dùng các từ ngữ minh họa phía dưới là từ khóa chính cho chủ đề.

Thứ hai, Lựa chọn các từ khóa cho các nhánh chủ đề. Muốn tìm được các từ khóa này ta nên sử dụng bộ câu hỏi 5W+1H: Who (ai); What (cái gì); Why (tại sao); When (khi nào); Where (ở đâu); How (bao lâu) và một số câu hỏi khác tùy theo chủ đề trung tâm. Với trẻ MN đi kèm với từ khóa sẽ là hình ảnh để trẻ ghi nhớ được dễ dàng hơn.

Thứ ba, vẽ các nhánh của bản đồ: Các nhánh được xuất phát từ chủ đề trung tâm, vẽ theo chiều kim đồng hồ và bắt đầu từ phía trên, bên phải. Mỗi nhánh sẽ đại diện một đặc điểm của chủ đề trung tâm. Khi vẽ, chúng ta nên vẽ mỗi nhánh một màu sắc khác nhau và có thể sử dụng chữ số để mô tả các bước theo trình tự. Ví dụ: Khi làm quen truyện “ Chú dê đen” ngoài việc ghi nhớ cốt truyện, trẻ cần ghi nhớ trình tự và diễn biến câu chuyện. Nếu chúng ta không dùng các chữ số kèm theo trẻ sẽ không thể biết được hình ảnh nào trước, hình ảnh nào sau, vì thế trẻ sẽ ghi nhớ lộn xộn, không logic.

Thứ tư, phân cấp nhánh: Một nhánh lớn có thể có nhiều nhánh nhỏ cấp 2, từ cấp 2 có thể có các nhánh cấp 3... Và một điều lưu ý khi vẽ nhánh, cần lựa chọn màu sắc hợp lý, tránh rườm rà, rối mắt.

Thứ năm, sử dụng hình ảnh: Đối với trẻ MN việc sử dụng hình ảnh rất phù hợp với TD của trẻ. Ở trường MN nguồn hình ảnh rất phong phú cho GV sử dụng, thiết kế. Tuy nhiên ở những hoạt động khác nhau, không phải lúc nào cũng sử dụng các hình ảnh có sẵn mà chúng ta cần phải thiết kế các hình ảnh cho phù hợp và lôi cuốn được sự hứng thú của trẻ.

2.2.2. Hướng dẫn trẻ làm quen với BĐTD và sử dụng phong phú bộ công cụ thực hiện BĐTD

Chúng ta không thể hướng dẫn trẻ các bước lập BĐTD như cách hướng dẫn cho người lớn, mà phải hướng dẫn trẻ thông qua hình thức sao chép trước, sau đó mới mở rộng phạm vi sử dụng bộ công cụ. Trước tiên trẻ phải được tri giác toàn bộ các mẫu BĐTD thông qua việc GV sử dụng BĐTD để cung cấp kiến thức cho trẻ. Đây là cách GV dùng Mind map để vừa khai thác kinh nghiệm hiểu biết đối tượng của trẻ nhưng cũng là cách cho trẻ làm quen với mẫu BĐTD. Ví dụ khi cho trẻ tìm hiểu về sở thích của bé. Với đề tài này, GV sẽ lựa chọn 1 hình ảnh bé trai (gái), đặt vào vòng tròn giữa của bảng. Dùng hệ thống câu hỏi để gợi hỏi về sở thích của bạn trai (gái). Thích trò chơi gì? Đồ chơi gì? Trang phục như thế nào? Thích những món ăn nào, thích loại nhạc gì?... Từ hình ảnh chính, mỗi câu trả lời đúng của trẻ cô vẽ một nhánh, gắn vào đó các hình ảnh là câu trả lời của trẻ. Sau khi đã khai thác hết sở thích của bé. Cho trẻ quan sát BĐTD do GV thiết kế để trẻ củng cố kiến thức, ghi nhớ một cách sâu sắc hơn.

Giúp trẻ sử dụng BĐTD để vận dụng kiến thức đã học của mình thông qua các trò chơi luyện tập, thời gian đầu GV phải thiết kế các sơ đồ TD mẫu. Ví dụ với đề tài tìm hiểu về sở thích của bé, phần luyện tập cô sử dụng trò chơi 1: GV sẽ thiết kế sơ đồ rỗng, cho 2 đội (đội 1 gồm các bé trai, đội 2 gồm các bé gái) trẻ sẽ tự lựa chọn các hình ảnh phù hợp với sở thích bé trai hoặc bé gái để gắn lên các ô trống trên BĐTD sao cho phù hợp. Trong thời gian 1 bản nhạc, trẻ phải tìm và dán kín vào sơ đồ; Trò chơi 2: Cô cho trẻ về theo 4 nhóm, mỗi trẻ có 1 tờ giấy không kẻ, bút màu, các hình ảnh, trẻ tự thiết kế BĐTD và lựa chọn hình ảnh về sở thích của bé trai hoặc bé gái.

Cách hướng dẫn trên không những làm cho trẻ tiếp cận được PP Mind maps mà còn giúp trẻ biết lựa chọn, sử dụng bộ công cụ để thiết kế BĐTD một cách linh hoạt. Giúp trẻ có thói quen tổng hợp, khái quát hóa kiến thức và hình thành thói quen làm việc khoa học hơn.

2.2.3. Tích hợp phương pháp Mind maps vào các hoạt động học của trẻ MN

Đối với trẻ MN mặc dù trẻ “học bằng chơi, chơi mà học” nhưng các kiến thức thông qua hoạt động học là các kiến thức chuẩn xác, hình thành cho trẻ các kiến thức, kỹ năng cần thiết để phát triển nhân cách và chuẩn bị vào lớp 1. Chính vì vậy, PP Mind maps sẽ hỗ trợ cho GV trong quá trình tổ chức hoạt

động khoa học hơn, giúp trẻ ghi nhớ lâu hơn, kích thích trẻ làm việc nhóm và giúp trẻ tự tin hơn khi đứng trước đám đông, rèn luyện kỹ năng thuyết trình cho trẻ. Ví dụ với hoạt động học khám phá khoa học về môi trường xung quanh, đề tài: Trò chuyện về mùa hè, GV có thể sử dụng BĐTĐ ở phần trọng tâm bằng cách thiết kế BĐTĐ, ở giữa có hình ảnh đặc trưng của mùa hè. Xung quanh là các nhánh có các ô trống. GV sẽ dùng các câu hỏi đàm thoại để khuyến khích trẻ trả lời và dùng các hình ảnh để minh họa về thời tiết, trang phục, các hoạt động diễn ra trong mùa hè để lấp đầy các ô trống trên. Sau khi tìm hiểu, GV sẽ khái quát lại nội dung thông qua BĐTĐ, trẻ sẽ tri giác được toàn bộ nội dung liên quan đến mùa hè thông qua BĐTĐ, sẽ ôn luyện, củng cố lại kiến thức đã học. Hoạt động tiếp theo là luyện tập, GV sẽ cho trẻ chia nhóm vận dụng kiến thức đã học, để thiết kế sơ đồ TD đã được làm quen trên cơ sở các hình ảnh và bộ công cụ sẵn có. Lúc này, trẻ sẽ vận dụng trí nhớ của mình để thiết kế nên BĐTĐ, 1 lần nữa giúp trẻ khắc sâu về các kiến thức đã học.

Khi trẻ thiết kế BĐTĐ, để đạt được hiệu quả, GV cần bố trí số lượng trẻ trong từng nhóm không quá nhiều cũng không quá ít. Tạo điều kiện cho trẻ thảo luận với nhau, gọi tên về nội dung nhánh của chủ đề trung tâm, cùng nhau thống nhất lựa chọn hình ảnh hoặc có thể tự vẽ các hình ảnh. Sau khi thiết kế xong, GV động viên từng trẻ thuyết trình ngay trong nhóm về nội dung vừa thiết kế để rèn cho trẻ kỹ năng phối hợp làm việc nhóm, kỹ năng thuyết trình, tính mạnh dạn, tự tin.

Như vậy, tích hợp PP Mind maps đã giúp cho GV chủ động trong việc cung cấp kiến thức cho trẻ một cách khoa học, giúp trẻ khắc sâu được kiến thức, tổng hợp được kiến thức đã học, đồng thời giúp trẻ được trải nghiệm, vận dụng các kiến thức đã học một cách sáng tạo.

2.2.4. Sử dụng PP Mind maps vào các hoạt động vui chơi của trẻ MN

Vui chơi (VC) là hoạt động chủ đạo đối với trẻ MG. Thông qua chơi trẻ không những thỏa mãn nhu cầu cá nhân mà còn học được những điều bổ ích trong cuộc sống. Hơn nữa VC nếu có kế hoạch, có sự định hướng, sắp xếp sẽ giúp trẻ mở rộng kiến thức, biết lập kế hoạch cho mọi hành động và việc làm sau này.

Trong quá trình tổ chức hoạt động VC cho trẻ mầm non, việc hướng dẫn trẻ sử dụng BĐTĐ cho việc lập kế hoạch của bản thân, kế hoạch đội nhóm

như: kế hoạch tổ chức tiệc sinh nhật, tiệc gia đình, đi picnic, kỳ nghỉ hè... thay vì cho trẻ thảo luận suông một cách máy móc, GV hướng dẫn trẻ sử dụng BĐTĐ sẽ giúp trẻ thực hiện tốt hơn kế hoạch chơi, nhờ BĐTĐ do mình thiết lập

Ví dụ: Lập kế hoạch tổ chức tiệc sinh nhật. Cô sẽ hỏi ngày sinh nhật của trẻ, trong đêm sinh nhật sẽ có những hoạt động gì? Chia trẻ thành các nhóm, mỗi nhóm sẽ tự lập kế hoạch sinh nhật cho nhóm mình. GV gợi ý cho trẻ về thời gian, địa điểm, mời ai, thức ăn gì, trang phục, ... Chuẩn bị các hình ảnh trang phục, đồng hồ có kim quay, mặt trăng, lịch, nhà của bé, hình ảnh bạn, gia đình, đĩa nhạc sinh nhật, thiếu nhi, bánh sinh nhật, bánh, kẹo, xúc xích, hoa quả, bánh mì. Trẻ tự chọn bộ công cụ để thiết kế... Sau khi thiết kế sẽ cho cả nhóm thuyết trình.

Việc hướng dẫn trẻ lập kế hoạch cho hoạt động VC bằng PP BĐTĐ sẽ giúp trẻ có cách làm việc khoa học hơn, chủ động hơn, giúp trẻ sáng tạo hơn cho các hoạt động ở bậc học tiếp theo.

3. Kết luận

Tích hợp PP Mind map vào hoạt động GD trẻ MG 5 - 6 tuổi là một trong những yêu cầu đổi mới của bậc học GDMN hiện nay. Nó vừa đáp ứng tiêu chí hội nhập quốc tế, vừa góp phần nâng cao phẩm chất năng lực của trẻ. Thông qua PP Mind map sẽ giúp trẻ phát huy tốt tính tích cực, chủ động trong giải quyết vấn đề, giúp trẻ giao tiếp rõ ràng mạnh mẽ, ghi nhớ được lâu hơn. Đặc biệt là chuẩn bị tâm thế sẵn sàng lên lớp 1 cho trẻ và năng lực học của trẻ sau này. Chính vì vậy, GV MN cần có kiến thức và kỹ năng để vận dụng hiệu quả PP này trong quá trình GD trẻ MN nói chung và trẻ MG 5 - 6 tuổi nói riêng.

Tài liệu tham khảo

1. Trần Đình Châu, Đặng Thị Thu Thủy (25/2/2016), *Bản đồ tư duy - một trong những công cụ hỗ trợ dạy học và công tác quản lý nhà trường hiệu quả, dễ thực hiện* (<https://tailieu.vn/doc/ban-do-tu-duy-mot-trong-nhung-cong-cu-ho-tro-day-hoc-va-cong-tac-quan-li-nha-truong-hieu-qua-de-th-1833133.html>).

2. Nguyễn Thị Thanh Xuân (2019), *Bản đồ tư duy - phương pháp dạy và học hiệu quả* - <https://dainam.edu.vn/vi/tin-tuc/ban-do-tu-duy-phuong-phap-day-va-hoc-hieu-qua>

3. Theo Paren's link và Quý Anh (2011), *Vai trò của bán cầu não trái và bán cầu não phải* (trích dịch từ About.com) (08/8/2011)

(<http://www.truongchuyenbietkhaietri.com/tre-tu-ky/goc-bao-chi/247-vai-tro-ban-caunao.html>)